

Жика Гардиновачки – Човек од истине

цртице из биографије

ЈМБГ 2508924710072

Рођен 25. августа 1924. у Бечкереку од оца Маринка (Нике) Гардиновачког, ратара (Вел.Бечкерек 1900. – Сремски фронт 1945.)¹ и мајке Даринке рођ. Непергаћа (Српски Арадац 1904. – Београд 1962.)². Одрастао на обали Бегеја, у Дољи, ул. Краљевића Марка 25. Проговорио је са две године. Сестра Стојанка (Петровград 1930. – Зрењанин 1948.), свршени матурант средње техничке школе, рано је преминула услед компликација туберкулозног менингитиса; брат Бранислав (Петровград 1933.), машински инжењер.

Четврти разред Државне народне школе завршио је у Петровграду (Дунавска бановина) школске 1934/35. године са свим петицама и три (3) оправдана изостанка.

„Кад је већ био пошао у школу, једног зимског дана санкајући се упао је у Бегеј, и пошто се бојао да иде кући мокар сушио се на ветру. Те ноћи га је отац у поноћ носио лекару, на други крај Зрењанина, јер је добио круп – по налазу лекара, а није смео да каже како се прехладио.

Једном је идући из школе на улици нашао перорез и кад га је показао оцу овај му је рекао да га врати тамо где га је нашао јер ће онај који га је изгубио сигурно доћи да га ту тражи.

Иначе је ишао са оцем и мајком на поља у јеку пољских радова, као и кад се носила пшеница на продају трговцима.

Такође је као гимназијалац разносио млеко у одређене куће свако јутро пре школе. Овај посао је прекинут кад је открио да у једној од кућа где носи млеко живи девојчица која му се свиђала. Родитељи су имали разумевања за његов захтев да то више не ради.“³ Узгред, никад више није могао да поднесе укус млека – ни као одрастао човек.

На дан 2. јула 1935. полагао је пријемни испит и 1. IX исте године се уписао у Државну реалну гимназију у Петровграду – школу је завршио 1942/43. а виши течајни испит (испит зрелости) полагао у Бечкереку (срез великобечкеречки, округ банатски) од 15. до 26. јуна 1943. године и тако се квалификовао „за факултетске студије на универзитетима и вишим стручним школама“. У испитном одбору седели су: др Алекса Ивић, претседник, Н.Д.Зорић, потпретседник, проф. Боривоје Т. Сотировић, проф. Јан Шедиви, проф. Евгеније Перков, проф. Х. Гориншек, Богољуб Радојчић, супл. Име професора Гориншека, у званичном нотарском препису из септембра 1943. означено као „Потпис нечитак, проф.“ нашло се у потврди важности овог

¹ Рођен од Гардиновачки Триве, градског редара, и Милице Попов. Старији брат Драгољуб – Лала и сестра Невенка - Вида. Када је стигло време за Сремски фронт, касније злогласну завршницу II св.рата на овим просторима, Маринко се јавио добровољно на позив регрутне комисије; као бивши артиљеријски поднаредник – у резерви, обучавао је регруте у Топчидеру. „Увежбали су шта су увежбали кад је стигло наређење да се креће на фронт. Њему су рекли да је слободан, да може да иде – испунио је свој задатак, обучио је младиће који су му на обуку додељени. Он то, међутим, није могао да прихвати јер су ти млади људи били тек полуприпремљени за ратовање, није било времена за више. Зато је и сам пошао са њима на фронт“ – као вођа одељења артиљер.дивиз. V НОУ дивизије. Смртно је рањен код Шаренграда 17. јануара 1945. Мајка је ишла широм простора Сремског фронта и тражила његов гроб. Није га нашла. Никад се није сазнало где је сахрањен. Име стоји на споменику палима на Сремском фронту.

² Од родитеља Веселина Непергаће и Катарине Миланков. Пореклом од досељеника из Херцеговине који су у Војводину донели маслину – у великом жрвњу (који је окретао коњ) цеђен је *олај* – црно, нерафинисано маслиново уље. Деда Веса је радио у зрењанинској пивари и запрежним колима која су вукли штајерски коњи превозио је бурад са пивом.

³ По сећању његове супруге, Бранке Гардиновачки.

сведочанства⁴ Комисије за оверу сведочанстава издатој 2. X 1945.⁵ Оригинали су вероватно у некој архиви.

Ступио у СКОЈ са 15 година, прочитавши претходно „Како се калио челик“ од Николаја Островског – обавезан услов (и забрањена књига). Радио у омладинској организацији – УСАОЈ, током 1942. и 1943. до свршетка гимназије у родном Зрењанину, под руководством Миленка Бојанића.

На уверењу издатом у Петровграду 6. VII 1943.⁶ од стране Претстојништва градске полиције а „на молбу г. Живојин Гардиновачки петровградског становника“ стоји да је подносилац доброг моралног и политичког владања и да „за време његовог боравка у овом граду није био кажњаван“; такође, да исправа „не служи као доказ о држављанству и надлежности“, већ да „ће се употребити за ступање у самоуправну службу“. Потпис капетана држ. страже.⁷

Октобра и новембра 1943. био је на принудном раду на речном острву на Дунаву код Ковина; од октобра до хапшења јануара 1944. радио у самом месту под руководством Милин Милана.⁸ Интерниран у немачки логор за политичке кривце, најпре у Зрењанину, где је провео неколико месеци – до априла, потом спроведен у Чоку (срез Нови Кнежевац) – до „бекства окупатора из Чоке 1. октобра“ и ослобођења 2. октобра 1944.⁹

„Када је Немачка капитулирала, Швабе су из логора побегле а остала су три Мађара. Један од њих, Јоца, говорио је течно српски па је тако и добио српски надимак. Он је једног дана, дакле, ушао на врата бараке и објавио: `Швабе беже!` – предложио је да сви крену да се разилазе куд који али га је други, Мађар такође, упозорио да то није безбедно и подсетио како су нашли мине распоређене око барака и уклонили их – можда су тако мине разбацане по пољима око логора.

Решили су да изађу мирно, у реду, кад се на вратима појавио Маринко Гардиновачки. Дошао је да види шта је са његовим сином. Допутовао је сам, возом. Син Жика му је рекао да не може да се врати са њим, мора да иде са својим друговима. Он се сложио. Кад су стигли на станицу пронашли су један воз са сточним вагонима и укрцали се. У једном углу су затекли Маринка како седи у очекивању да воз крене ка Бечкерек, кући.“¹⁰
Поред осталог, мучен је струјом.

По изласку из логора, добио је оружје и „ишао са осталим друговима да претражује гробља (гробнице) да нађу посакриване Немце. После су ишли у неко село у Банату (према Румунији) и од куће до куће да траже људе који су крили Немце по кућама. У једној кући неки старац – он (Ж.Г.) је морао да га одведе иза куће са упереном пушком и да добије од њега признање, а ако неће да призна да га убије. Старац је упорно говорио да није крио Немце, и кад је Ж. уперио пушку у њега и рекао му, `говори, убићу те!` – и он му је поверовао. Вратили су се натраг у кућу и он је рекао да старац говори

⁴ СРБИЈА, ДРЖАВНА РЕАЛНА ГИМНАЗИЈА У БЕЧКЕРЕКУ, Број 37; Дел.бр. 1340 од 27. јуна 1943 год.

⁵ бр.2 X 1945 год.дел.бр.270 ред.бр.273.

⁶ Адм. № 7771 1943.

⁷ Занимљиво је да је породица презиме Гардиновачки добила приликом пресељења из Гардиноваца у (Грос) Бечкерек у XVIII веку. Догад је носила презиме Николетић. Нису, међутим, сви Гардиновачки и Николетићи. Пре тога, у Војводину су се доселили под Арсенијем Чарнојевићем, 1690, из околине Сјенице. Још раније, живели су у Херцеговини и носили презиме Богојевић.

⁸ На принудном раду на Острву је са њим био и познаник Бане Ј. Била је ту група четника и неколико „женских“. Бане је као у шали претио да ће девојкама рећи да је Жика скојевац „да га заштите од четника кад виде како је леп младић“. Јурили су се око групе кроз гужву. Не зна се какав је био епилог овог догађаја али, нешто касније група Милин Милана је проваљена а Жика је, на дојаву, побегао из Зрењанина – ухапшен је у Руском Крстуру.

⁹ Јединице Црвене армије у садејству са Банатском оперативном групом. У ослобађању Петровграда / Зрењанина (3. октобар), учествовали су Украјински одреди Црвене армије.

¹⁰ Забележила Б.Н. по казивању Ж. Гардиновачког лета 2008. године у Паштрићу.

истину и да није крио Немце. На томе се завршило. Другови су га подржали пред старешинама приликом давања рапорта.”¹¹

Новембра и децембра 1944 год. – секретар среског народноослободилачког одбора у Зрењанину – „на специјалној дужности – задатку при команди места за Зрењанин за јавну безбедност у граду с правом контролисања свих војних и цивилних лица” како стоји у изјави капетана Мијатов Бошка датој августа 1951. године.

Пошто је већ радио у Омладинској организацији Зрењанина, водио је, у организацији Црвеног крста, децу, ратну сирочад, на опоравак и летовање у Бугарску: по одлуци Окружног комитета КПЈ за северни Банат а уз одобрење Покрајинског комитета за Војводину, марта 1945. је одређен за руководиоца дечјих домова Југословенске деце у Варни одакле се вратио крајем 1945. године.¹²

После ослобођења упућен у УДБ-у, а иступио, како би се то данашњим речником казало, због „приговора савести”: тражио је и добио упут за студије на Техничком факултету у Београду, као и одобрење од Партије.

Као студент електрофакултета оженио се Браниславом Чупић, студенткињом архитектуре „ситнобуржоаског порекла”, млађом ћерком Михаила Чупића, учитеља родом из Доњег Загарча код Даниловграда, интернирца Офлага VIЦ Оснабрик,¹³ после рата и управитеља основне школе бр.9 у Београду,¹⁴ и његове супруге Јоке рођ. Кешељевић, ћерке проте Крста Кешељевића са Грахова. Било је то одмах после повратка радних бригада са акције Шамац-Сарајево августа 1947. где је она била административац у Главном штабу у Зеници док је он у Београду радио на организацији смештаја бригадира. Обоје су учествовали и у првој радној акцији, на изградњи пруге Брчко-Бановићи, на траси. За венчање је морао да тражи сагласност партијске организације јер је био у Комитету Електрофакултета. Кумови су им били колеге – и бригадири, Живојин Крунић и Милан Пантовић, студенти технике – сва тројица су имала адресу Бул. ЈНА 75.¹⁵

Његова сестра Стојанка, ученица средње техничке школе у Зрењанину, била је на пракси у Зеници, у Босни. Живела је, иначе, у Зрењанину, са мајком и млађим братом, Бранком – скромно. Чим су земљорадничке задруге основане, мајка је земљу унела у задругу `Коча Коларов` у Зрењанину. Жика је у Београду имао стипендију. Када је од Бранке сазнао да је мајка продала нешто земље што јој је преостало да би Стојанки купила спаваћу собу („за удају”)¹⁶, он напише писмо („граду Београду”, каже још по сећању његова супруга) којим се захваљује на стипендији и враћа је јер – његова мајка („очигледно”) њега може да издржава. Стипендија је Жики касније враћена – преко Комитета. После неког времена, обоје су били стипендисти, са по 3000.- динара месечно. Живели су у ул. Старине Новака, код њених, у школском стану. Бранкина старија сестра се већ била удала и отишла у Словенију. Стојанка је, међутим, умрла у јануару следеће, 1948. године. Касно једне вечери, када јој је позлило, дошао је лекар и рекао да би морала да прими пеницилин. Пеницилина је било само у војним установама али

¹¹ Забележила Б.Н. децембра 2008. – поводом текста о рехабилитацији Ратка Јовановића, стрељаног на крају II светског рата, `Политика`, 6. XII 2008.

¹² У једној званичној потврди стоји да је „друг Гардиновачки Живојин био омладински руководилац у Зрењанину, а истовремено и члан Реонског комитета КПЈ од 3.окт. 1944 године до априла 1945 године, када је по предлогу ОК СКОЈ-а за Северни Банат послат у Бугарску за управника дечијих домова. По повратку из Бугарске 15. септ. 1945 године па до поласка на студије 10. дец. 1945, друг је поново радио као члан Градског комитета СКОЈ-а и као члан ПК КПЈ.“ У потпису, претс. Среског комитета Народне омладине, Никола Басарић.

¹³ Заробљен априла 1941. – вратио се крајем августа 1945. Читав рат је провео у Оснабрику.

¹⁴ Октобра 1945. ступа на учитељску дужност у школи „Старина Новак“, 1946. у Просветном од. ИОНО за град Београд инспектор за аналфабетске течајење; крајем 1948. у Просветном отсеку НО III реона.

¹⁵ Жика Крунић је и касније, у време ИБ-а, имао улогу „сведока“ – као некадашњи партизан био је у бољој позицији и чуо је да их има који Жика сумњиче као ибеовца. Он се таквим гласовима одмах супротставио и тако спречио даље лоше последице.

¹⁶ Њих две су се виделе у Зеници где је Стојанка била на пракси а Бранка у штабу радне акције.

– он је чуо да га има и један апотекар у Елемиру, селу близу Зрењанина. „Жика је одмах кренуо пешке и идући поред пруге стигао у Елемир око један или пола два после поноћи; ту се, као поручен, створио неки човек и упутио га на апотеку. Апотекар је заиста имао пеницилин али је тражио рецепт – пошто рецепта није било, питао је хоће ли Жика да плати. Он је рекао да хоће, узео лек и вратио се у Зрењанин, опет пешке. Стигао је око 4 ујутро и отишао право у болницу. Тамо је дежурни лекар одмах узео да Стојанки да лек (...) После су рекли да има нови лек, стрептомицин, тек измишљен, али га има само војска и да га даје војним лицима, малтене још увек на неком експерименталном нивоу. То нису могли да набаве.“¹⁷

Као стипендиста Владе ФНРЈ, планском расподелом кадрова распоређен је у Генералну дирекцију електропривреде НРС, са обавезом да се јави на дужност „у року од 8 дана по дипломирању“ (Реш.Претс.Савета за енергетику и екстрактивну индустрију Владе НРС бр.1919 од 11.XII 1950). Дипломирао је 24. IV 1951. на Електротехничком факултету Техничке велике школе у Београду, одсек електричне снаге, са општом оценом 7,65 – „и тиме стекао титулу електротехничког инжењера и сва законска права која су за ову титулу везана.“ Диплома бр.1315 издата у Београду 25. маја 1951. носи три потписа: ректора ТВШ, Др. П. Кашанина, декана ЕТФ, инж. Ранојевића, и – самог „сопственика дипломе“.

Као млад инжењер, Жика Гардиновачки је радио у Електричном предузећу Београд где је примљен у службу и постављен у звању приправника млађег индустриског инжењера (Реш. Бр. 522/28. V 1951. дир. Жаговац Јанко) - ту је провео мање од годину и по дана а прошао је кроз све погоне Електране – са посла је често долазио, по сећању његове супруге, „прљавих, гаравих кошуља“; после тога, две године у АСЕК-у (АСЕС) у Београду,¹⁸ у звању помоћника директора и референта за јаку струју; од новембра 1954. опет у Електрани, на вишим положајима – инжењер инвестиција (1954); шеф групе инвестиција (1955/56)¹⁹; (1956. – члан Радничког савета и члан Управног одбора), инжењер преноса (1956), в.д. шефа електрослужбе (1956); (фебруара 1957. – радничком савету Електране Београд – отказ на службу и положај шефа електро службе „из објективних и субјективних разлога“ и оставке на обе управне функције, из истих разлога); шеф електро службе (април 1957), привремено в.д. техничког директора (крај априла 1957), опет шеф електрослужбе (јун 1957).

У тај би се период могла сместити и следећа прича: пошто се његов таст (у чијем је школском стану испрва живео са својом новом породицом – са младом супругом и њиховом студентском бебом Иваном) неко време после смрти супруге Јоке, априла 1953. године, вратио у Црну Гору оставивши две одрасле удате кћери у белом свету,²⁰ Жика и његова млада супруга Бранка, од 1945. године и сама скојевка,²¹ одлучили су, добивши стан од Електране („где је он радио као диспечер“), да врате државни – школски стан у коме су дотад живели. Као ни све друго, ни то није ишло глатко и без компликација.²² Пре

¹⁷ О Стојанкиној болести - забележила Б.Н. фебруара 2008.

¹⁸ `Електробиро`, заступништво иностраних фирми од којих је АСЕК био прва, трудом инжењера Капетановића. Касније се та фирма интегрисала са `Универзалом`.

¹⁹ Крајем 1955. добија двособан стан у новоизграђеној згради за службенике Електране у Добрачиној улици бр. 22-24; почетком 1956. добија и другу ћерку, Бојану.

²⁰ Као учитељска породица, од почетка су се селили према потреби службе па им је старија ћерка рођена у Црној Гори а млађа у Војводини. Живели су у Блажују, у Босни, где су деца пошла у школу, и на Убу.

²¹ Јануара 1945. примљена је у СКОЈ у Дејем насељу у Краљевићеву где је „вршила дужност административног чиновника и једно време благајника“. Пре тога у Омладинском дому у Београду.

²² Били су, заправо, приморани да врате стан. Како су живели у школском стану предвиђеном за управитеља школе, а како је Бранкин отац отишао у пензију и напустио Београд, председник општине Западни Врачар дошао је на разговор и понудио им пресељење у стан на Аутокоманди у згради адаптиране касарне. Они су такав стан одбили као неадекватан. Спремали су се, зато, на пресељење у Бања Луку. Добили су понуду – било им је обећано место и, за Жиком је „ствар била стопосто готова“ али је још требало наћи место за Бранку. „Испречила се електропривреда – не долази у обзир, рекли су

тога, ипак, оне исте, 1953. године, Жика је позван на одслужење војног рока. Већ после његовог одласка на зборно место код Тошиног бунара његова супруга је у два наврата одлазила са документацијом у „војну област“ на Бањици да покуша да издејствује да се време проведено у логору и после, на „специјалној дужности при команди места за Зрењанин“ њеном мужу призна у војни рок али је то одбијено са образложењем да он тада још није био члан Партије него скојевац: у војничкој униформи је провео још годину дана. Ипак, она је тамо добила нека не сасвим одређена обећања – уз помоћ писмених изјава некадашњих чланова Градског комитета Зрењанина, његових другова из доба рата.²³ На те лепе вести Жика је „почашћавао народ и потрошио све паре“, да би на крају испало да од свега нема ништа: ипак је, „као бела лала“, отишао у школу резервних официра у Нишу. Није био боље среће ни касније када је требало регулисати борачки стаж – тада уз изјаве Миленка Бојанића и Илије Рајачића, из 1959. године.

Следећи период се вероватно може сматрати узоритим периодом: решењем Извршног већа Народне скупштине Народне Републике Србије, ИВ Бр.369 од 28. VI 1958, оснива се Предузеће за дистрибуцију електричне енергије – Београд а предвиђа се да до конституисања предузећа, радом руководи инж. Гардиновачки Живојин, „досадашњи шеф преноса у Електрани – Београд, који има права и овлашћења директора предузећа.“; у тачки V стоји да се „конституисање предузећа има извршити до 31. јула 1958 године.“ У потпису, секретар ИВ, Р. Грковић. Организована је Главна комисија а почела је са радом 9. VII 1958. године: њен најважнији задатак била је израда организационе шеме предузећа; на свим другим пословима неопходним за организовање предузећа радило се у осам подкомисија. При предаји предузећа на управљање радном колективу састављен је детаљан извештај са приказом поделе рада по делатностима и перспективом будућег (знатног) раста.

Током зиме 1958/59. провео је непуна четири месеца у Француској као специјализант електропривреде проучавајући француски електросистем ради примене на наш (Électricité de France).

После повратка са специјализације наставља са радом у Предузећу за дистрибуцију електричне енергије – Београд (ЕДБ), на месту в.д. директора. Из тог периода остала су два документа са датумом 30. III 1959.: „Приговор на стручну спрему и друге услове одабраних кандидата“ и „Извештај о незаконитом спровођењу конкурсног поступка за попуњавање руководећих радних места“, илустрован примерима. „Ова два документа, иако писана са сасвим другом намером, практично-пословном, организационом, данас сведоче о процепу у који је инж. Гардиновачки упао, између својих двеју позиција: формално-каријерне и практично-стручне. Она трећа, питање националног интереса, никад није ни била разматрана. Свака је имала своју моралну димензију.“²⁴ У Електродистрибуцију ће се враћати још двапут у току своје бурне каријере – и отићи из ње.

Подневши оставку на одборничка места у Граду Београду и у Старом граду²⁵, отишао је у Нови Сад – на место главног електроинспектора за Војводину.²⁶ Било је то 1959. године. Бранка је тад дала отказ у `Стилу` где

Милекић и Недић. Педесетпете се усељава зграда у Добрачиној, добићеш стан тамо, нема да идеш у Бања Луку!“ – сећа се данас Бранка. Ствар је решена на службеном нивоу – ЕП је са општином Савски венац (Зап. Врачар) постигла договор да се сачека.

²³ Капетан Бошко Мијатов, Жарко Жупунски, орг.секр.ГК Зрењанин, потпоручник Иван Фанка – ни у овим, као ни у каснијим изјавама, датуми се сасвим не подударају али објашњење вероватно треба тражити у чињеници да су изјаве даване по сећању. Ове три, највероватније све 1950. и 1951. године. Необично је још што се у две од поменутих изјава појављује податак да „за то време није примао плату“.

²⁴ Из Радне биографије Ж.Гардиновачког (саставила на основу породичне документације Б.Н.)

²⁵ Писмене оставке Већу произвођача Градског народног одбора и Савету за комуналне послове Народног одбора Града Београда као и Већу произвођача Народног одбора општине Стари град од 20. V 1959. због преласка на нову дужност ван Београда.

²⁶ Звање: главни електроенергетски инспектор Електро-енергетског инспектората Аутономне Покрајине Војводине решењем Извршног већа Нар. скупштине АП Војводине од 20. VI 1959.

је радила од почетка каријере,²⁷ јер је после извесног времена требало да читава породица пређе у Нови Сад (таква могућност се указала двапут). Све су ствари већ биле попаковане у сандуке, читав стан је њима био закрчен. Некако у то време, на дан 18. IX 1959., пада и претрес у Окружном привредном суду (ПК 404/59) у Београду против Електродистрибуције и окривљених Гардиновачки Живојина, „раније директора“, и Лазића Бориса, „финансиског директора“ због привредног престапа од 5. новембра 1958 а који су окривљени на главном претресу и признали.²⁸ Реч је била о издавању струјомера грађанима о трошку Предузећа што је квалификовано као „утрошак обртних средстава у инвестиције“ (струјомери су основна средства а купљени су новцем са жиро-рачуна Предузећа). Окривљени су се бранили тешком финансијском ситуацијом у којој се предузеће нашло због чега је део града могао остати без струје што је одбачено са образложењем да питање струјомера не утиче на снабдевање електричном енергијом и да су исте грађани могли набавити и сами, о свом трошку јер „окр. предузеће, по својим правилима, није обавезно да кориснику електричне енергије да и струјомер.“ Пресуда је објављена у дневној штампи. Два-три дана касније, Скупштина или друго тело Града додели Ж. Гардиновачком награду од 10.000.- динара без објављивања и званичне потврде о награди. Толико је износила и казна коју је имао да плати па му је тај трошак, практично, рефундиран.²⁹

Из октобра исте године је и ново постављење Извршног већа Војводине којим се „Гардиновачки инг. Живојин, из Зрењанина“ прима у службу у Секретаријат за индустрију и занатство ИВ Војводине и поставља у звање „виши референт, прве врсте и распоређује у VIII платни разред са основном месечном платом у износу од динара 18.400.-“.³⁰ Занимљиво је да му је овим решењем време у „логору за политичке кривце због рада у НОП-у“ као и оно проведено у Бугарској у својству „управника домова“ и у Градском комитету СКОЈ-а у Зрењанину 1944. и 1945. признато „за напредовање по пропису“ различитих чланова Закона о јавним службеницима па му је, уз оно из радне књижице, „у године службе за напредовање укупно признато време од 8 година, 7 месеци и 19 дана“ – и ту је остала испуштена она једна година с почетка каријере, у Електричном предузећу – Београд.

Ипак, у новембру 1959. године, на захтев ЗЕПС-а³¹ а уз усмени споразум са инж. Живојином Гардиновачким, донета су одговарајућа решења Секретаријата за индустрију и занатство и Извршног већа Војводине „о разрешењу главног електро-енергетског инспектора електро-енергетског инспектората АП Војводине закључно са 30. XI 1959. године.“ Од децембра те године заузима место главног диспечера за Србију³² и блиског сарадника инж. Богољуба Урошевића Црног, највишег руководиоца електропривреде Србије. „Као кад је био упућен на студије на електрофакултету, Жика је остао у Београду јер је ту био потребан као кадар,“ каже данас његова супруга. Она сама после тога није могла да се врати у `Стил` јер су се ствари некако измениле и они „нису имали посла“.³³ У то време је изашла новчаница од 5000 динара.

²⁷ У то време заузимала је место самосталног пројектанта сложених пројеката – отказ са датумом 2. VII 1959, после нешто више од шест година стажа – почела је у Заводу за пројектовање и изградњу града Београда на Теразијама: када је почело увођење самоуправних тела, радничких савета и управних одбора, преселили су се у Добрачину 1, на последња два спрата; водеће архитекте су оформиле своје биро – она је била најпре код Мацуре, а затим код Боце Игњатовића и Леона Кабиља у `Стилу`. Тада су се преселили на угао Шафарикове.

²⁸ На основу пријаве НОО Стари град бр. 17088 од 3. јуна 1959 год. и записника састављеног 2. јуна 1959.

²⁹ Предузеће је морало да плати казну од 500.000.- динара а окривљени по 10.000.- сваки, у року од 15 дана по правоснажности пресуде под претњом принудног извршења.

³⁰ Решење ИВ АПВ Бр. 04-1553/3-59 од 26. октобра 1959 године

³¹ Заједница електропривредних предузећа Србије

³² Реш. Бр. 14033 од 3. XII 1959. год. – у потпису, главни директор инж. Б. Урошевић

³³ Бранка је ипак, стицајем околности, на предлог Ксеније Ивановић, колегинице са факултета коју је случајно срела на улици, отишла и успела да добије место у `Машинопројекту`, Предузећу за пројектовање и конструисање Београд, где је потом направила каријеру као архитекта, главни и одговорни пројектант, шеф сектора, и одакле је много година касније искиданих нерава отишла у

У управо истеклом периоду је двапут био одређен у комисију судских вештака, и то 28. фебруара 1956. и 13. јануара 1960. – први пут реч је била о стручном вештачењу а друго наименовање је заиста необично – требало је одредити вредност једног половног аутомобила и неких других ствари што је одбијено писменим путем због немања стручности као ни слободног времена.³⁴ Вероватно је из истог периода, или с почетка шездесетих година, и једна штур анегдота о састанку код Слободана Пенезића када је неко, ко је иначе Жика Гардиновачког добро познавао, наводно питао: „Па добро, друже Крцуне, је л` ти мислиш да је Жика лопов?“ Пенезић размисливши одговори: „Није лопов!“ То је све.³⁵

Лета 1961. је велики задатак била организација техничких услова за несметано одвијање Прве конференције несврстаних земаља. Жика је због тога пропустио да оде са породицом на летовање у Струјан – остао је у Београду јер је он био задужен за тај посао.³⁶

Од 1962. и рада на ТЕ Колубара, као и, у још већој мери, код изградње ТЕНТ-а у Обреновцу на бази површинског копа рудника Колубара, видан је ангажман који ће се касније показати као илустративан за читаво његово животно прегнуће: изградња електроенергетске мреже и привредни ресурси као основ економске па тако и стварне независности земље – или бар извесне могућности избора. Тако, у приказу рада и личности инж. Богољуба Урошевића Црног као скице прилога за биографију из марта 1995, сам инж. Гардиновачки каже да „посебно треба истаћи да је ТЕНТ ослонац мрежи (400 kV) Србије и Југославије и учинила је способном за укључење у мрежу и Источне и Западне Европе.“³⁷

Почетком шездесетих година ишао је да пусти у рад последњу деоницу Врла/Власина 1,2,3. То повезивање наше мреже са бугарском пало је у најгоре време, у зиму, а требало је на терену спојити последње каблове. Све је било замрзнуто. Пошто су то наши успешно извели – уз много муке, упркос цичи зими и када је већ изгледало да је ствар немогућа (радници су двапут хтели да одустану), Бугари приреде пригодан програм. Изведена је позоришна представа у којој Бугарски цар тражи савет Народне мудрости како да се постави пред турском најездом. Народна мудрост га посаветује да се уклони с пута сили. На банкету који је после одржан Жика се обрати бугарском министру енергетике и каже му како су се тако и у Другом светском рату поставили – скандал.

„Није био за дипломатију,“ каже његова супруга. Тако је другом приликом, опет Бугарину, колеги, који му је сутрадан после постигнутог договора о свему, па и ценама, поднео папир са потпуно другим цифрама, рекао: „Ти, кад дођеш кући, узми огледало па се погледај у огледало ако можеш!“ „Разговарао је као колега са колегом, а не по протоколу.“

инвалидску пензију. Страни инвеститори, стандарди струке, рокови и самоуправљање уз наш менталитет нису клапали најбоље.

³⁴ Предмет G-1851/59 и решење Окружног суда о постављењу вештака од 13. I 1960. – захтев за ослобођење од ове дужности предат Окружном суду са датумом пријема 30. III 1960.

³⁵ Највероватније, Костић, високи функционер у тадашњој републичкој влади. И тада, као и више пута пре и после тога, Жика Гардиновачки је био изложен злим гласовима.

³⁶ Те или претходне године била је оформљена комисија у којој су били и Урошевић и Жика и још неко, и која је ишла од севера дуж Јадрана тражећи погодна места за подизање одмаралишта ЕПС-а, док се нису зауставили у Будви, на Словенској плажи. Постигли су договор са будванском општином и добили плац. Жика је био задужен да надгледа и организује изградњу.

Одмаралиште је пуштено у рад 1962. године.

³⁷ ТЕ „Никола Тесла“ Обреновац јединствена је као термоелектрана грађена на обали реке. Тим предвођен инж. Урошевићем требало је да реши проблем изградње термоелектране код рудника угља Колубара „кад је схваћено да има изгледа за изградњу већих капацитета на Колубари – коришћења колубарског лигнита са површинском експлоатацијом“: вода неопходна за рад ТЕ била је ограничавајући фактор за предвиђену снагу што би електрану на руднику чинило експлоатационо скупљом и неконкурентном у односу на друге ТЕ у СФРЈ. Тако је нађена локација на обали Саве – на предлог инж. Петра Димића, у то време саветника ген. директора ЗЕПС-а, и Жике Гардиновачког, главног диспечера електроенергетског система Србије, на неколико километара узводно од самог места.

Јула 1963. године отпутовао је у Алжир у оквиру програма техничке помоћи наше владе влади пост-колонијалног Алжира. У то време председник Републике Алжир био је Ахмед Бен Бела, а наш амбасадор (амбасадор СФР Југославије) Нијаз Диздаревић. У Алжиру је требало да остане са породицом пуне четири године али је због несугласица са људима из Амбасаде остао само једну – било је спорно питање социјалног и пензионог осигурања за двоје, за њега и супругу: Жика је био послат од Техничке помоћи као експерт електропривреде, Бранка је са Техничком помоћи потписала уговор и добила упут за пројектни биро.³⁸

То је била једна лепа година – радило се двократно, поред недеље и четвртак је био слободан, деца су ишла у школу једног француског института и обе су биле добри ђаци,³⁹ Алжир је диван бели град што се пење уз брдо на обали мора. Далека Хидра, узбудљива и опасна Казба и француски центар града. Ту су доживели и једну необичну саобраћајну несрећу без тежих последица: једног четвртка када су се враћали касно поподне са плаже у околини града, чекали су да прође колона аутомобила у пратњи председника Бен Беле кад је настао ланчани судар – сасвим позади, неком спачеку (2CV) су отказале кочнице. Њихов `зеленко` (4CV) се згужвао као хармоника – и спреда и отпозади – између једног пежоа 404 и једног мерцедеса. Нико није био заиста повређен. Мали ауто је морао поново на ремонт – купљен као полован, реновиран је и офарбан у светлозелену боју јер друге није било; имао је отвор на крову (на шибер). Опет је добио исту боју.

У то време, поред Битлса који су се из Алжира видели као на хоризонту, у жижи су били Џони Холидеј и Силви Вартан, и, нарочито, Адамо који је због боје гласа наишао у нашој кући на чврст критички став оца породице – уопште му се није допао. Плетерси, Хари Белафонте, Енрико Масијас, Ив Монтан – јесу. Од тада смо често путовали на море колима, најчешће у земљи. Путовали смо кроз Италију и Бугарску, ишли у обилазак манастира Морача и Манасија – не Зеленком, додуше, него Калетом (опел кадет).

После повратка из Алжира, 1964. године, Жика се вратио у ЗЕПС и био на истом месту на коме и раније – до престанка рада Заједнице јуна одн. децембра 1965. ЗЕПС је отишао у историју, са заслугама за одржање електропривредног система Србије на одговарајућем нивоу у оквиру ЈУГЕЛ-а⁴⁰. Сам Гардиновачки у већ помињаном прилогу за биографију инжењера Урошевића на једном месту каже: „Изградња мреже ДВ, ТС и извора⁴¹ била је својевремено у надлежности ЗЕПС-а. Ти објекти су грађени на основу пројеката рађених у нашим, тада, реномираним организацијама. Притом је коришћен и мрежни анализатор – института `Никола Тесла`, којим су утврђивани параметри мреже, предвиђани токови енергије за будућност, као и године улажења у погон нових извора ел.енергије и њихових капацитета. Разуме се, све на основу предвиђања развоја привреде земље и њених потреба у ел.енергији. У свим тим пројектима, студије и предвиђања вршена су на параметрима из искустава и других земаља. (Дуплирање капацитета на 10 год. а ми смо рачунали на 7 година.)“ Даље, још:

„На покушај Урошевића и ЗЕПС-а да добијемо подршку и извесно ангажовање органа у Србији и представника Србије у форумима СФРЈ, изражено је разумевање за сву проблематику али је одговор био: `Да ли хоћете да Србија крене на разбијање СФРЈ?`

Наша реакција на тај став била је: `нисмо ни ми унуци Карађорђа`,
фигуративно изражено међу нама, а борба за даљу изградњу електропривреде

³⁸ Његов статус је ипак био нешто другачији: половина плате му је исплаћивана у земљи, чекало га је радно место и слично - она је морала да да отказ у `Машинопројекту`, друго решење се није могло наћи, а после да поново подноси молбу за пријем у радни однос као и да лично измири спорну обавезу.

³⁹ Institution Sainte-Elisabeth, 65, Boulevard de Télemly, Alger

⁴⁰ „У периоду финансирања преко ОИФ-а (Општег инвестиционог фонда), одлуке о градњи одн. утврђивање приоритета у редоследу градње за све ел.привр. објекте, доносио је Југел на свом управном одбору, у коме су биле заступљене све организације електропривреде република, уз учешће представника Савезне владе.“ (из истог прилога за биографију)

⁴¹ Далеководна, графостаница и електрана (прим.Б.Н.)

Србије је настављена како су услови омогућавали, користећи притом и методе `западних` партнера у електропривреди СФРЈ, по потреби(...)⁴²

Кад је већ реч о кадровима, не могу а да на крају не кажем и следеће: Укидањем ЗЕПС-а, стварањем здруженог предузећа, уместо јединственог, како смо (ми) заступали нас тројица, Урошевић, Петар Димић и ја, добили смо шестомесечну отпремнину у очекивању оснивања предузећа ТЕ Обреновац у изградњи и смештени смо на II спрату зграде у првој соби до клозета.⁴³

Следеће 1966. године, дакле, „Гардиновачки Живојин, ВСС – ел.инжењер, преузима се на рад од Здруженог електропривредног предузећа Србије од 1.I 1966. године и распоређује на радно место бр.2 – технички директор привремене систематизације радних места предузећа у изградњи ТЕ Обреновац. `До отпочињања радова на градилишту ТЕ Обреновац у Обреновцу радно место је у Београду, а после тога на градилишту ТЕ Обреновац.`“

Исте, 1966. године, за време једног од његових многих а често и других службених путовања у Совјетски Савез оставио је цигарете – дотад је пушио годинама и по 60 цигарета на дан а онда је, после прославе рођендана Црног Урошевића, са неког од виших спратова хотела `Россия` у Москви бацио цигарете и упаљач кроз прозор, заувек.

После Обреновца, Живојин Гардиновачки је био на месту директора погонског сектора Електродистрибуције са ког места је смењен без решења: донето је, међутим, решење о постављењу инж. Слободана Бабина и – објављено у штампи.

Од те, 1966. године његова каријера постаје нешто самосталнија и – рискантнија. Он се јавља на конкурс за радно место генералног директора `Електросрбије` објављен у „Политици“ и добија то место. Затим се упушта у поступак реорганизације предузећа руководећи се принципима чије је благотворно дејство већ увидео приликом рада на оснивању Електродистрибуције – Београд и Електране Обреновац. Овде је реч била о фирми која је већ постојала и већ пословала, оптерећена старим односима, па је овај организациони посао био утолико тежи. Да би ојачао предузеће, Гардиновачки, између осталог, у `Електросрбији` расписује први интерни зајам: средства су прикупљана унутар предузећа, дакле, јер у то време ниоткуда новац нису могли да добију. Ова идеја је успела. Касније су политичари сугерисали и другим предузећима да распишу интерни зајам.

`Електросрбија` после неког времена стаје на ноге и почиње успешно да ради; две-три године касније Жика Гардиновачки, познајући пословне прилике фирме `Термоелектро`,⁴⁴ не само из пословних односа, већ и на основу увида у историјат тог предузећа – из друге руке,⁴⁵ осмишљава и реализује интеграцију двају колектива формирајући нови, `Минел`. За то је, наравно, морао да добије и сагласност свих политичких структура.

Име и знак су настали отприлике у исто време, као плод исте инспирације. Име МИНЕЛ је скраћеница од имена делатности којима се та фирма бавила: машиноградња, инсталација, електропостројења. После је уведен и инжењеринг, па и издвојен у посебну организациону целину. То је било 1970. године.⁴⁶

Још у већој мери него у `Електросрбији`, пословање у `Термоелектру` било је оптерећено старим и замршеним лошим односима. И, док је Гардиновачки у прву фирму дошао преко конкурса, добром вољом самог колектива, дакле, изгледа да је у овој другој интеграција доживљена као нешто споља наметнуто и деградирајуће (бар за руководећи тим). Из наслеђа `Термоелектра` извучен је и посао са оснивањем акционарског друштва `Адриа-

⁴² Овде рукопису недостаје неколико страна

⁴³ Крај текста (скице) из 1995. године

⁴⁴ Енергане и котлови

⁴⁵ „Утемељитељ, инж. Урошевић, отишао је из фирме средином педесетих година; у ово време, у фабрици котлова радио је инж. Бранко Гардиновачки, Жикин млађи брат, машински инжењер по струци.“ – из Радне биографије

⁴⁶ Датум оснивања (формирања) - 25. март 1970.

Минел` у Боготи, Колумбија – ризик који је можда могао и да се исплати. Показао се катастрофалним.⁴⁷ Касније су Словенци тамо имали представништво.

Основно правило у Минелу, бар са тачке гледишта нас, као породице, било је да његов генерални директор плату прима последњи – правило које је сам увео сматрајући да, ако је он тај који склапа послове, треба на сопственој кожи (или бар џепу) да осети меру њиховог успеха. То је био његов начин практичне одговорности – исто тако, мислим да је такав однос према одговорности добрим делом оно што га је спасло радничког беса када су радници Минела (подбуњени, како се сматрало) штрајковали у Панчеву априла 1972. По сећању његове супруге, први штрајк у Београду избио је у Панчеву, у једној од Минелових фабрика – пекари. „Идемо у Београд код директора!“ – чули су се повици. Када му је на кућу јављено шта се догађа наручио је да одмах дође шофер, сео у кола и отишао у Панчево. Била је магла, 5 ујутро. Тамо се суочио са гомилом окупљених радника. „Не морате да идете у Београд, ја сам ту,“ рекао је. Обратио се незадовољној маси али, како се од буке није могло говорити, тражио је да одаберу преговараче да се преговара. Градоначелник (мислим да је у то време то био Бранко Пешић) се јављао телефоном са захтевом да се случајно не деси да радници дођу у Београд. „Ја сам већ ту“ – одговорио је инж. Гардиновачки. У Београду је управо почињала IV конференција СКС. У штрајку је било 4000 радника од 11000. „Није се либио да каже своје мишљење и упусти се у расправу и са радницима јер није имао задњих намера па се осећао слободан,“ каже данас његова супруга. Тако је једном другом приликом у разговору са Крстом Попиводом, истакнутим партијским функционером са којим се знао по приватној линији, рекао како ће се проблем са нерадом решити тек кад исто онолико радника колико их седи у фабрици буде чекало напољу да буде примљено на рад.

На његово инсистирање и залагање, један стари погон `Електросрбије`, производња осигурача, пребачен је у Нови Пазар.

Минел је учествовао у пројекту изградње Хидроенергетског и пловидбеног система `Бердап`, и генерални директор је са супругом присуствовао његовом свечаном пуштању у рад, у Кладову 15. и 16. маја 1972. Био је то заиста велики догађај коме су присуствовала и руководства обеју земаља – Југославије и Румуније, и председници Тито и Чаушеску са супругама.

Минел, нажалост, није стигао да се консолидује као Електросрбија пре њега – то је било спречено догађајима доба „маспока“. Жика Гардиновачки је „укинут“ као техноменаџер и бирократа, рушилац самоуправљања и лош пословни човек пре него што је стигао да тај тако крупан посао доведе до краја. Ипак, мислим да он заиста и није веровао да је успешно пословање могуће уз доследно/дословно спроведено самоуправљање – као практично свако ко је у условима самоуправљања морао да послује. Одржано је неколико партијских састанака, најављених и изненадних, без присуства самог Гардиновачког као и уз његово присуствовање. Било је жалби на одлуке и преинака, као и изјава. У партијским документима на основу којих је искључен из СКЈ – што га је умало и живота стајало – стоји да је скоро редовно склапао лоше послове са малтене погубним финансијским резултатима што, наравно, није истина.

⁴⁷ Уговор о оснивању закључен је у нашој амбасади у Боготи 4. јуна 1971; 10. јуна 1971. РС Минела доноси одлуку о формирању овог мешовитог предузећа – акционарског друштва: овакав редослед је био неизбежан али је касније тумачен као кршење наших привредних прописа; 4. фебр. 1972. Савезни секр. за спољну трговину одобрава оснивање мешовитог предузећа Adria-Minel S.A.; накнадно се закључује анекс уговора којим се исправља неповољан однос капитала у корист Минела; Савезни секретаријат за спољну трговину 1973. године уноси ову фирму у свој регистар предузећа у иностранству, затим га пререгиструје и фирма најзад добија ново име – Minel-Columbiana S.A. Исте године Конференција СК Минела доноси одлуку о ликвидацији друштва, скупштина радника доноси одлуку да се капитал више не улаже, да се утврди тачан однос капитала у друштву, те да се друштво у погодном тренутку ликвидира – одлука о организованом повлачењу Минела из Друштва доноси се 17. марта 1976. на седници Извршног одбора Минела. Скупштина радника Минела 30. дец. 1976. доноси одлуку да се тражи брисање Minel-Columbiana S.A. у регистру код СССТ – реш. СССТ бр.17-1733/1 од 3. II 1977. године.

Основано је још једно мешовито предузеће, `Минел-Шредер` – у Београду, мешовити српско-швајцарски капитал. Оно је увек добро пословало. Минел је прерастао у велику, сложену компанију – холдинг, да би скоро одмах почео да се разграђује. Данас постоји више различитих фирми које су настале из Минела и које су сада у приватном власништву – не знам како послују али многе још увек имају Минел у свом имену.

Да наставим са овом животном причом, Жика Гардиновачки је ипак, као сваки пут пре тога, добио подршку своје породице и својих колега и успео да се извуче, професионално и животно. После прединфарктног стања и боловања од марта до јуна 1973. године (месец дана је провео у Рехабилитационом центру у Нишкој бањи) узео је годишњи одмор а затим отишао из Минела. Заменио га је Радоје Стефановић, градски функционер.⁴⁸ Поред елабората, остао је и неколико успутних анализа – услова пословања и односа. Био је одличан организатор. Добио је надимак Жика Силвер.

Прешао је овај пут у Предузеће `Машиноградња` – МАГ Београд, на место вишег стручног сарадника (генерални директор инж. Милосав Друловић) – од 1. октобра 1973.⁴⁹ У међувремену, догађаји чији су почетак обележили они први драматични штрајкови у Београду 1972. године добили су судски епилог који је трајао, све у свему, од априла 1973. до августа 1976. у три различита предмета. Није се судило ни радницима који су претили да ће се све решити „стаљинистичким методама“ нити нелојалним руководиоцима, организаторима њиховог нерегуларног доласка у Београд са градилишта `Цинкарне` у Цељу, већ генералном директору Живојину Гардиновачком и другим легитимним руководиоцима Минела. Смењен је укупно 21 руководиоца а судски су одговарала њих петорица. Нико није хапшен. Изречене су новчане казне, ослобађајуће и условне пресуде...⁵⁰

У јесен 1974. Гардиновачки, сада на положају саветника генералног директора МАГ-а, Савету радне заједнице тога предузећа подноси молбу за споразумни прелазак у другу организацију удруженог рада позивајући се на сличан документ Предузећа за дистрибуцију електричне енергије – Београд. У образложењу подсећа на свој, још увек нерегулисани статус чланства у СКЈ без изгледа на скоро решење и каже: „Послови које обављам су такве природе да је тај статус неопходан, јер је, посебно у мом случају, то посао који може успешно и по себе и по радну организацију да обавља човек коме се не може било којим поводом, било у којој форми и било од ког лица или организације оспорити квалификација или морално-политичка подобност за те послове. Та околност мене оптерећује толико да не могу, нарочито у последње време, да ефикасно и ефективно делујем, у складу са сопственим сазнањем о потреби рада и деловања.“ Он зато жели да се посвети стручном раду. Уз захвалност друговима на разумевању и сарадњи, моли да и ова његова молба буде уважена. Од 1. новембра исте године опет је у ЕДБ, на радном месту водећег инжењера у ЈУР за послове од општег значаја.

⁴⁸ Остала је прича како му је Стефановић приликом примопредаје дужности између осталог рекао да је „поштење ипак релативна ствар“.

⁴⁹ Као и октобра 1972, и те, 1973. године је добио позивницу за свечани пријем поводом Дана ослобођења Београда у просторијама Скупштине Града – председник је у то време био Бранко Пешић.

⁵⁰ Године 1976. покренута је кривична истрага због „очигледно несавесног поступања у пословању“ приликом оснивања фирме Адриа-Минел а.д. из Боготе (Колумбија) - в.⁴⁶; јануара 1974. Гардиновачки у жалби на одлуку о искључењу из СКЈ између осталог каже и ово: „да ли ће Минел повратити уложена средства зависи од рада заједничког предузећа и односа између истог и Минела“; марта 1975, скоро годину и по дана после одласка из фирме од њега се по други или трећи пут тражи да потпише пуномоћје за пренос заосталих права са његовог имена на Предузеће - он изјављује да таква документа више неће издавати. Ипак, следеће, 1976. године Живојину Гардиновачком одузет је пасош на три месеца а, уз остале истражне радње – уз исцрпно, свакодневно испитивање у полицији испитивано је и порекло његове имовине (ту је главна ствар била викендица у околини Мионице, започета 1966, зидана и опремана поступно, годинама) док на крају, „по окончању истраге“, није донета одлука/решење о њеном обустављању.

Од 1. септембра следеће, 1975, прелази у Инвест-Импорт, на место вишег техничког саветника у Сектору за машиноградњу, вагоноградњу, бродоградњу и инвестиционе радове. У то време је генерални директор његов пријатељ, Жика Крунић. У овој фирми је провео остатак радног стажа, до пензије, на још две-три различите функције. Накратко је опет в.д. директора, за металургију и енергетику; затим, још један пословни изазов – оснивање представништва – бироа Инвест-Импорта у Алжиру. Отпутовали су, он и Бранка, у децембру 1980. Алжир се у међувремену изменио, Арапи су били већ све преузели, Французи су скоро заборављени. У робној кући, у агенцији за изнајмљивање аутомобила, нигде жена није добијала пажњу – у свим пословима, и приватно, морао је преговарати мушкарац. Ипак, са странцима су говорили француски. Већ у пензији, Бранка је као приватно лице у пратњи свога супруга имала само туристичку визу. Морала је због тога свака три месеца да излази из земље и поново се враћа – једном је тако посетила Палма де Мајорку а други пут је дошла у Београд да обиђе породицу: њихова старија ћерка је управо добила своју прву бебу. Из Алжира су се вратили крајем 1981. а Жика Гардиновачког је на месту шефа представништва наследио колега Радмиловић. У интерним новинама Инвест-Импорта из 1990. пише да је представништво почело са радом 1981. године, да је „врло брзо постало једно од најзначајнијих у југоколонији у Алжиру“ и да је планирано се из тог „пункта“ касније обрађују тржишта Марока и Туниса, очекиваног „јединственог тржишног и производног простора на нивоу Магреба“.

У пензију је отишао марта 1983. године с места саветника генералног директора Инвест-Импорта.

Током година, посао га је одвео у многе земље: Бугарску, Француску, СССР, Кину, САД, Канаду, Швајцарску, Либан, Алжир, Белгију, Чехословачку, Румунију, Грчку, Венецуелу, Колумбију, Источну Немачку, Пољску. Увек је доносио поклоне којима смо се сви у кући радовали. Играчке и плоче; некад и нешто по поруџбини – дечје ципеле по исцртаним и исеченим стопама од папира, понеки одевни предмет; много касније су постали интересантни дјути-фри шопови (и Бранка је неретко путовала, по земљи и иностранству; у једном периоду су њене најчешће дестинације биле Сува Река, Призрен и Ђенерал Јанковић, баш у време када је њен супруг као светски путник слао дописнице из далеких земаља; доносила нам је леблебије, да пробамо – у то време их у Београду није било). Једном сам тако добила плочу *Stairway to Heaven* америчке групе Led Zepelin – изгледало је то необично љубазно од човека тих година. У Москви је, међутим, постојала посебна радња за странце, *Берјоска*. Из ње је, поред других лепих ствари, стигла једна шубара од дабровога крзна која и дан-данас, бар тридесет пет година касније, изазива завист моје ћерке па сам тако решила да јој је поклоним. Из Кине, опет, поред једног дивног свиленог костима, једног необичног сервиса за чај од грубог порцелана, стигле су црвене књижице – на кинеском, руском, француском. Добили смо и информацију – „Кина је огромно тржиште!“ Путовао је и приватно, ипак мање. Сматрао је да је Јадранско море најлепше. За тридесету годишњицу брака, 1977. године, отишао је са супругом Бранком на тронедељно путовање по земљама Совјетског Савеза. Вратили су се пуни утисака – Самарканд, Бухара, Ташкент, Тбилиси... окупао се у леденој води једног планинског језера на северу Узбекистана. Она је понекад знала да му каже: „Ти си моја плинска светлост“.

Био је веома строг отац. Сматрао је рад највећом вредношћу. Није, међутим, волео да гледа како се људи муче. Поделио је зато ћеркама станове, када и како се могло – велики „предратни“ стан у Змај Јовиној у који се породица уселила заменом 1962. године пошто је од ЗЕПС-а добио још и један једнособан стан као „проширење“, замењен је за два мања чим је његова старија ћерка дипломирала и постала лекар. Раздвојили су се. Деведесетих година, кад је стигло време откупа станова, откупио је оба, старијој кћери поклонио већи, млађој мањи и тако, са супругом, остао власник скромног имања са викендицом у Паштрићу. Тамо је током година успео да одгаји врт са пуно различитог дрвећа – бреза, ариша, јела. У једном периоду, имао је

читава воћњак са шљивама и крушкама. Поред куће засадио је борик и неговао га двадесетак година. Однела га је, уз огроман комад земље, вода набујале реке Рибнице 1996. године – борови су тада већ били много виши од саме куће. Отприлике у то време је продао аутомобил и сасвим престао да вози. Захваљујући активном животу на свежем ваздуху, крајем осамдесетих је престао да узима лекове за регулацију крвног притиска иако је касније ипак морао да им се врати. После рата 1999. претрпео је блажи мождани удар, без видних последица. Са супругом Бранком је све више времена проводио у Паштрићу – често и зими.

Када је био нарочито добро расположен волео је да певуши *Хеј момци млади* (шта да се ради кад мало село нема цез оркестар...)

Декларисао се као Србин.
Два пута је гласао за Милошевића.

Умро је у Београду у некадашњој Железничкој болници 10. фебруара 2009.

На основу Радне биографије и других докумената
саставила Б.Н.